

МЕДИАТЕКСТЪТ КАТО ИНДИКАЦИЯ НА КУЛТУРАТА

Докторант Марина Маринова

Не допускам да е необходима претенциозна конкретизация на тълкуването: какво е културата? Но, разчитайки на Лотман, я приемам като продукт на *семиосферата*: “Семиотичното пространство непрекъснатата “изригва” цели пластове култура” (Лотман: 1998, с. 130). И разбирам, че е неизбежна за интерпретатора логиката на разкриващите смисъла процеси, посредством които бива възможна диалогичността на семиосферата в конкретните ѝ културни реализации. Всъщност, щом става дума за *семиозис*, е неминуемо напомнянето за диалогичността. Всяка знаковост съществува именно, за да бъде декодирана. Семиотичното пространство се изявява с цел съответна интерпретация: знаците биват създавани тъкмо поради очакванията за прочит.

Нищо в културата не съществува в условията на изолация и самозатваряне. “Смисълът на семиозиса е не в изолирания знак, а в отношението поне между два знака” (Лотман: 1998, с. 197). Бидейки продукт на сферата на семиотичното, културата продуцира знакови процеси и ефекти. Смисълът на всяка закодираност се нуждае от условия за своето съществуване – тези условия представят съвкупността от възможности на културата да означава. Акцентът тук е не върху дефинирането на абстрактните проявления на означаването, а върху определени дадености в съдържателната страна на културните продукти: “Цел на знаковата дейност е предаването на определено съдържание” (Семиотика: 1991, с. 165, т. 1). И щом говорим за *номинат* и *смисъл* в многоаспектните прочити на културата, неизбежно вървим към текста и неговите възможности за генериране на съобщения. “Без да бъде

изпреварен от новите медии, текстът е навлязъл в нова епоха, която може да се сравни с филологическата и издателската революция на Възраждането. Мултимедиите го обогатяват; нещо повече, именно сложността на текстовете позволява да се разберат множествените семиотики” (Растие: 2003, с. 10). Сложност? Очевидно тя произлиза от нееднородността. Преди обаче да бъде разглеждано съдържанието е редно да отчетем, че произтичанятията от сферата на семиотичното и цялата култура са своеобразно продуцирани от “интелектуалния инвариант” (Лотман: 1992, с. 159), от способността на съзнанието да денотира, асоциира и декодира. Приемайки за важен и съществен проблема за значението, е наложително да намерим източниците на знаковата дейност. Доверявайки се на Лотман, ще започнем от “естественото съзнание на човека (на отделната човешка единица” и ще обозрем едно триединство, минавайки през текста – в смисъла на семиотична нееднородност, и стигайки до “културата, като колективен интелект” (Лотман: 1992, с. 157). В хода на това съждение се обръщаме първо към възможностите на човешкото мислене, към интелектуалната дейност. Потребността на човека за припознаване на самия себе си просредством създаването на културни факти е функция единствено на неговия интелект. И текстът, и културата, като симбиоза от текстове, са реализации на множество индивидуални съзнания. “Ние съществуваме в пространството на езика” – напомня Лотман (Лотман: 1992, с. 129). Неизбежно е да се обърнем към езика, като продукт на “интелектуалния инвариант”. Езикът е същинска функция и достижение на човешкото мислене – именно способност за обе-

диняването на номинат и смисъл. Кое налага връщането към езика? Разбира се, ролята му на източник, на градиво, когато дебатирате върху текста. “Езикът предхожда текста, текстът се поражда от езика. Тъй като самото понятие “текст” включва осмисленост, по своето естество текстът предполага определена закодираност. Следователно наличието на код се смята за нещо предходно” (Лотман: 1992, с. 189). Очевидно езикът, като функция на съзнанието, може да породи безкрайно множество текстове и става ясно, че езикът пряко кореспондира с културата – нещо повече: тя се оказва невъзможна без него. Но нека не забравяме текста (!), който за Йелмслев е “всичко, което е било казано, е и ще бъде казано на даден език” (по Лотман: 1998, с. 190). За това, което се казва, е редно да поговорим. По интересен начин става спойката между семиотичните явления в рамките на културата, като обединител на текстове. Синтезирайки казаното по-горе по отношение на знаковите превъплъщения в културното пространство и възможностите на интелектуалния инвариант, става видно, че кодирането е процес, нуждаещ се от два основни “двигателя” – интенция и адресат. Кодирането не е самоцелен процес, то е съществен фактор, имащ огромно значение в рамките на прагматиката, която е “отношение между текста и човека” (Лотман: 1998, с. 191). Пак се връщаме на диалогичността: семантичните маркери винаги очакват рецепция. Текста логично приемаме за своеобразен сложно изграден знак, функциониращ като недискретно цяло; без значение от това, че е изграден от дискретни семиотични единици, той игнорира тяхната смислова самостоятелност и се проявява като носител на едно свръхзначение. И отново е място да споменем прагматичния аспект в комуникативната реализация на текста – налага го необходимостта от аргументиране по отношение на тази реализация в медийната среда. Щом е установен статутът на текста като знак, той трябва да бъде разбирен в съответната среда, която го продуцира. “Знакът изпълнява в културата на човечеството функцията на посредник” (Семиотика: 1991, с. 165, т. 1). Разбира се, ролята на текста, като своеобразен консолидиращ свръхзначения фактор, има смисъла на опосредяване. Особено в медиите интенционалното намира място в конотативните натоварености на текстовите диалогични възможности. “Из-

казването, взето само по себе си, има смисъл, но този смисъл е чисто езиков; преминаването в сферата на транслингвистиката се състои именно в предаването на допълнителен смисъл на изказа” (Семиотика: 1991, с. 53, т. 2). Конотативните смисли в медиатекста преимуществено оправдават интенциите на комуникатора. И отново прагматиката има място в хода на тази логика – тъкмо поради рецептивните възможности на адресатите и декодиращите процеси от тяхна страна. Съдържанието на медиатекста е натоварено категорично с нееднозначност, както всеки текст – отличителното в неговото медийно битие е знаковото разчитане в процеса на комуникация и основен приоритет при употребата на конотациите има сугестивното. Прагматичната рецепция е предварително зададена в смисъла на неназована интенция; възприемателското очакване и прочит са детерминирани като посока на разбиране от подтекстовите транслингвистични възможности на знака. Сугестията повлиява прагматиката и това е неизбежната и съществена роля на медиатекста като опосредяващ фактор в ролевата дихотомия комуникатор-реципиент. Място тук има и интенцията, която се обективира в рамките на другата така важна дихотомия текст-подтекст. Отбелязваме взаимодействието между адресата и медиатекста конкретно, за да отчетем привилегията на възприемателя да не бъде инертен – прагматиката именно акцентира върху отношението и оценъчната роля на реципиента спрямо медиатекста. Текстовите сугестивни натоварености си поставят задачата да “предпазят” от пасивност адресата. “Прагматиката предоставя възможността да бъдат изследвани условията, на които трябва да отговаря един обект, за да може той да интерпретира знаци, като представящи значение при семиозис” (Познер: 2002, с. 164). Засягаме прагматиката, без да навлизаме в детайли по отношение на нейната значимост, но отбелязвайки, че такъв аспект на общуване с медиатекста е невъзможно да бъде отминат.

Нека си припомним концепцията на Лотман и Успенски “за културата като механизъм, създаващ съвкупност от текстове, и за текстовете като реализации на културата” (по Русенов: 1998, с. 260). И да се върнем на медиатекста: на споменатите в заглавието негови индикации за общност с културата. Невъзможно е тук да бъдат обозрени глобално отпратките на множеството

текстове от периодичния печат и електронните медии, това всъщност никога не е възможно в едно изследване. Затова нека обърнем внимание на някои най-очевидни факти – говорим все пак за индикации, не за цялостен херменевтичен подход при разбирането на смисловата страна на медиатекста. Това, което прави впечатление вероятно ще изпъкне, още преди да бъде изказано, в приведените по-долу примери от различни медии. По-начало започваме с периодиката. *“Колко хора ще асоциират лика на мага с прелестите на страната ни? Хари Потър рекламно лице на България. Защо не и на българското евро?”* (в. *“Виж”*, 12.06.2004 г., с. 8); *“Генералът-явление”, рубрика “Тъй рече Борисов”* (в. *“Труд”*, 26.04.2003 г., с. 12); *“Силвия от Русе: Нищо не разбирам от магии. 31-годишната ясновидка получи 2 присъди за измами, попаднала на дъщеря на полицаи”* (в. *“24 часа”*, 10.11.2003 г., с. 17); *“В кафене в плевенския кв. “Сторгозия”. Мъже пие 3 л алкохол на екс, изпада в кома. След 16 часа се свестява в болница, започва да буйства”* (в. *“24 часа”*, 11.11.2003 г., с. 7); *“Сватбата на футболиста”* (в. *“168 часа”*, 4–10.06.2004 г., с. 24–25); *“Съдят Ник Щайн след месец”* (в. *“Труд”*, 14.11.2003 г., с. 7); *“Харта за гражданска толерантност. Медиите да я подпишат, защото е недопустимо формите на нацизъм да се крият зад свещения принцип “свобода на словото”* (в. *“24 часа”*, 15.11.2003 г., с. 10); *“Ник Щайн и СЕМ-те джуджета. 7 начина за разпознаване на телевизионния ненужник”* (в. *“24 часа”*, 17.11.2003 г., с. 12); *“Лондон стира чужди издания по гейскандала с Чарлз. 7000 броя на “Монд” унищожени, Рим протестира заради цензурата”* (в. *“24 часа”*, 13.11.2003 г., с. 35); *“Недялко Йорданов: В изкуството има достатъчно примери за продажност. Няма сблъсък между поколенията творци у нас, казва поетът драматург”* (в. *“24 часа”*, 18.03.2004 г., с. 13); *“Мартин Карбовски: Език, нация, нещо за пиене. Атомното “Куку” не е ли изкуство?”* (в. *“24 часа”*, 18.03.2004 г., с. 15). Цитираните примери от периодичния печат не са многобройни, но продължаването на редицата индикации считам за неналожително, тъй като почти всички взети предвид текстове в пресата не са по-различни като интенция и идейно-тематична организираност. Цитатите са изведени от централни печатни

издания – като най-популярни, и логично най-показателни по отношение на това, което съществува като *комуникативен акт*, реализиран в рамките на дихотомията комуникатор – реципиент, и опосреден от медиатекста в неговата знакова същност. Преди да обобщим и осмислим индикациите на културата, е нужно да приведем и някои примери от електронните медии. *Радио “Нова Европа”* (21.10.2004 г., *“Преглед на печата”*, водещ Георги Коритаров). *“Г. Коритаров: Цитат от Есхил – това отдавна не ми се беше случвало – вестник “Дневник”!*”; *“Нова Европа”* (20.10.2004 г., *“Блиц+”*, тема: *Обсъждане бюджета на театрите*, водещ Георги Коритаров). *“Г. Коритаров: По-лесният път към министъра на културата е през ефира на едно радио, каквото е “Нова Европа” – оттам през Комисията по култура и те да задължат министъра на културата да присъства на това обсъждане. Благодаря ви, г-н Цонев, и на вас, г-н Младенов! Желяя ви успех, щом не можете да се срещнете пряко!”*; *“Дарик радио”* (20.10.2004 г., *“Радиопирати”*, тема: *Как вижда света един човек, живеещ в тъмнина*, водещ Мартин Карбовски). *“М. Карбовски: Това е Недко, той е спял. Не знам, не ми се случва всеки ден да водя слепци. Нали не те обиждам: “слепец”?*”; *“Нова Европа”* (19.10.2004 г., *“Преглед на печата”*, водещи Георги Коритаров, Емилиян Лилов). *“Г. Коритаров: Вестник “Труд” – стартира шоуто “Big brother”. На телефона е г-жа Силва Зурлева – член на борда на директорите на “Нова Телевизия”./... С. Зурлева: Няма и следа от побългаряване на шоуто, наистина се работи много здраво. (...) Г. Коритаров: Толкова нетрадиционен стана прегледът на печата тази сутрин.”*; телевизия *“bTV”* (17.09.2004 г., *“Тази сутрин”*, тема: *Концертът “Група “Фактор” и приятели”*, водеща Мариана Векилска). *“Весо /от група “Фактор”: В България в учебниците по музика има поп-фолк, а в Дания се учи Ерик Клептън и Гери Мур.”*; *“bTV”* (19.09.2004 г., *детско предаване “@.знам”*, водещи Нана и Жорж). *“Нана: Чалгаджийницата започва.”*, в хода на предаването Жорж чете зрителски писма от електронната поща: *“Дразня съседите и съм увеличила музиката докрай” – прати още един имейл да ни кажеш каква е музиката по-точно, за да я одобрим евентуално”*. Обяснимо става защо в дет-

ското предаване се говори за “чалгаджийницата”, когато си припомни анонса към “@.знам”: “В неделя преди “Сблъсък”. Темата на предаването “Сблъсък” от 19.09.2004 г. е “Прости ли са феновете на по-фолка?” – очевидно става дума за особен диалог в програмната схема на тази телевизия. Да обърнем внимание на още едно предаване от същия ден. “БНТ” (Канал 1, “Всяка неделя”, водещи Кеворк Кеворкян, Мартин Карбовски, гост: Свилена, “която контактува с извънземни”). “М. Карбовски: Не си ги показвала на хората, рисунките, защото ще те помислят за луда? Свилена: Да. К. Кеворкян: Как се изразява той Карбовски... и после – що се сърдят! М. Карбовски: Не съм казал, че е луда, а че могат хората да кажат, че е луда. Свилена: Те (извънземните) много се обиждат като ги наричаме извънземни. М. Карбовски: Е! Как да ги наричаме?!”; “Нова телевизия” /22.10.2004 г., “Здравей, България!”, тема: Правата на хомосексуалистите в България, водещи Миа Сантова, Николай Дойнов). “Н. Дойнов: Нека видим какво каза преди два дена г-н Кузовски. (на запис) Г-н Кузовски: Това е извращение и никакви евфемизми като гей... (...) не могат да го променят”. Изброените примери действително не са многобройни, но те са показателни за идейната натовареност на съдържанията в телевизионния референциален ред, както и в радиотекстовете. Показателни са казаните дотук неща, тъй като “всичко, което човек по един или друг обичаен и привичен начин вижда като факт, му се привижда и като някакъв знак” (Русенов: 1998, с. 279). Какво се “привижда” на възприемателя дотук? Редица знаци: генерал-псевдо явление, Хари Потър – национално значим персонаж, сватба на футболист, популяризирана в обем две страници (!), прояви на нацизъм, масов хомосексуализъм, екстрасенси-ясновидци, поп-фолк, родното като негативен фактор: “но-българяване”, “Есхил” и “театър” – “чужди” думи (?)... Какво значи всъщност това? Очевидно: една много тревожна индикация за битието на културата като “колективен интелект” – който, за съжаление, напомня “колективната душа” на Льобон. Тази душа, чийто генезис е в колективното би трябвало да носи в себе си култура. Обезпокояващото е в онова схващане на Лотман и Успенски, в което те дефинират културата като реализация на текстове. Ако споменатите инди-

кации (и други подобни) в медиатекстовете реализират равнището на културата в настоящия момент, то става дума за явно сугестиране на целия символен ред в националното съзнание, и то безпощадна сугестия! Това провокира тъжни отпратки към Фуко – към неговата концепция за “пастирската власт”. Оказва се, че медиатекстът безспорно може да се разглежда като многократно закодиран текст; но недискретната негова знаковост бива използвана за възпроизвеждане на едни или други страни на факти и явления, привеждайки ги на езика на някаква култура, която в никакъв случай не може да бъде наречена родна.

Щом споменах Фуко, става ясно, че се намесва въпросът за властта (“пастирска”): “Тази власт не може да бъде упражнявана, без да се знае какво става в главите на хората; свързана е с произвеждането на истината – истината за самата личност” (Фуко: 1994, с. 69). Тук не пренебрегвам интерпретативните предпоставки, заложили в медиатекста, напротив. Напомням за интелектуалния инвариант, за съзнателните знакови процеси – като самосъзнателна рефлексия, тези процеси са обуславящи наличието на знакови интеракции и културна ситуация. Интерпретативният акт в знаковото (текстовото) общуване се случва в конкретно време и въввлечените в неговото декодиране сили са многобройни. Поради своята нееднородност медиатекстът никога не разчита на едно значение, което да остане нередуцируемо; знаковата му природа налага определено семантично битие, повлияно от създаването на ситуация. Неправилно е да се мисли, че качеството на знака създава ситуации. Като ефект на интелектуалния инвариант, медиатекстът е продуциран и декодиран в мрежа от колективни взаимно преплитачи се културни нишки. Става дума за еднотипни интерпретативни предпоставки, които така изпълват съзнанието на определен социум, че той при възприемането на знаковите податки, неизменно ги разбира по точно определен начин. Позицията на тълкуване на значението ще рече незабавно идентифициране с целевото поведение, смисълът е неделим от целта като негово условие. “Колкото до самите отношения на властта, те до голяма степен се упражняват посредством производството и обмена на знаци” (Фуко: 1994, с. 73). Стигаме дотам, че упражняването на властта е знаков процес, т.е. пряко кореспондира с културата – всъщност

я повлиява. Знаковите интеракции, посредством медийното пространство, разпространяват и отвъд националните граници не просто универсални идеи, а всъщност културен конфликт. “В момента, в който текстовете на един външен език се окажат въввлечени в пространството на културата, избухва взрив” (Лотман: 1998, с. 153). Такъв “взрив” може, колкото и нетрадиционно да звучи, да остане *невидим* – както спомнатото унифициране на мисленето. Но конфликтът е факт – една твърде болезнена индикация, обединяваща редица целенасочени влияния и клоняща към неутрализиране на културата като възможност за припознаване на идентичността. Отпада отговорът на въпроса: какво е ценност? – поради загубата на скала, която да отсъди.

Въпреки, че някои неща непременно ще победят, съществен е въпросът за цената на тази безумна война за еманципиране от духовните граници на езика, от локалните територии на идентичността и културата. Анархистичните усилия на световните революции винаги са били импулсирани от мотива за прочистване на историческото време. На нещо подобно сме свидетели сега: сакралното пространство на езика се оказва, че трябва да бъде място, никога незамърсявано от културната история. Сякаш “*език – текст – култура*” е съдържанието на някаква покана за идентичност, която не е необходимо да уважим, а най-разумно е деликатно да отхвърлим. Въпросът обаче за преодоляването на разликата между достойнството и загубата му, *може би*, не е проблем на лингвистиката?

ЛИТЕРАТУРА

1. Лотман, Ю. Култура и взрив. С., Кралица МАБ, 1998.
2. Лотман, Ю. Култура и информация. С., Наука и изкуство, 1992.
3. Растие, Ф. Изкуства и науки за текста. С., ЛИК, 2003.
4. Русенов, Р. Семиотичната идея. С., ЛИК, 1998.
5. Семиотика. Материята на мисълта. Т. 1. С., Наука и изкуство, 1991.
6. Семиотика. Между нещата и думите. Т. 2. С., Наука и изкуство, 1991.
7. Litora psycholinguistica. Сб. Психолингвистични брегове; Познер, Р. Прагматика. С., СЕМА РШ, 2002.
8. Фуко, М. Генеалогия на модерността. С., Унив. изд. “Св. Кл. Охридски”, 1994.

Великотърновски университет “Св. св. Кирил и Методий”
Народна библиотека “П. Р. Славейков” – Велико Търново

БИБЛИОТЕКИ ЧЕТЕНЕ КОМУНИКАЦИИ

Велико Търново, 20–21 ноември 2003 г.
Национална научна конференция,
посветена на 60-годишнината на доц. д-р Стефан Коларов

Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий”
Велико Търново, 2004

Сборникът „Библиотеки – четене – комуникации“ е издание на Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“ и съдържа материалите от проведената Национална научна конференция на 20–21 ноември 2003 г., посветена на 60-годишнината на доц. д-р Стефан Коларов, завеждащ катедра „Библиотечнознание, масови комуникации, чужди езици“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. В него е включена анкета с юбиляра, разкриваща личността, творческия му и научен път, а така също и биобиблиография, подготвена от Калинка Михалчева.

Със свои доклади участват 30 научни работници от авторитетни учебни и научни заведения от цялата страна като въвеждащ е основният доклад на проф. Ани Гергова „За реабилитация на личността в бъдещата библиотечна политика“. Изпъкват разнообразни теми и въпроси, които със своята задълбоченост и съвременно интерпретиране са предназначени за широка аудитория читатели – студенти и докторанти, обучаващи се в специалностите: Библиотечно-информационни дейности, Книгоиздаване, Връзки с обществеността, преподаватели и научни работници, специалисти от практиката, както и за всички онези, които проявяват интерес към библиотеките, четенето и комуникациите.

Съставители са: гл. ас. д-р Елена Георгиева, доц. д-р Лъчезар Георгиев, ст. ас. Силвия Грудкова, докторант Нелифер Ружди. Изданието е осъществено със съдействието на Народна библиотека „П. Р. Славейков“ – В. Търново.